

HÄMEENLINNAN HATTELMALANJÄRVEN JA NATURA 2000- ALUEEN PESIMÄLINNUSTOSELVITYS 2017

Hattelmalanjärven pesimälinnustoraportti 31.8.2017

Tekijät: Kanta-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry.
Ari Lehtinen

Kansikuva: Ruokokerttunen (Petri Hirva)

JOHDANTO

Vanajavesikeskus tilasi huhtikuussa 2017 Kanta-Hämeen lintutieteelliseltä yhdistykseltä Hämeenlinnan Hattelmalanjärven Natura 2000-alueeseen liittyvän pesimälinnustoselvityksen. Tämä oli jatkoa vuonna 2016 tehtyyn Freshabit Life- hankkeen inventointeihin Hattelmalanjärven alueelta ja palvelee kokonaisnäkemysten saantia alueen pesimälinnustosta, koska vuosittaiset vaihtelut tiettyjen lajien osalta voivat olla huomattavia.

Kanta-Hämeen lintutieteellisen yhdistyksen puolesta linnustoselvityksen maastotöistä ja raportoinnista vastasi Ari Lehtinen.

PESIMÄLINNUSTOLASKENNAT JA MENETELMÄT

Koko kohdealueen pesimälinnustoinventoinnit jakaantuvat kahteen eri tavalla suoritettuun laskentamettiin. Itse Hattelmalanjärven pesilinnustoa havaittiin pääosin kaukoputkella tähystäen kohteen lounaisrannalla olevasta lintutornista, josta pystyy hallitsemaan 90% kohteen vesialueesta ja rantaviivasta. Lisäksi näiden peittoon jäävien alueiden havainnointia tehostettiin rannalta tehdyillä tähystyksillä mm. Suvikkaan rannasta käsin. Nämä laskennat tehtiin 25.4., 3.5., 10.5., 8.6., 21.6. Näiden tornista tehtyjen laskentojen yhteydessä merkittiin kaikki havaitut lajit ylös myös ranta-alueelta ja tornille johtavan polun varresta mitä kuultiin tai nähtiin. Tornilla tähystettiin aamuisin 2-4 tunnin pituisia jaksoja heti aamun ensimmäisten valoisien tuntien aikana.

Itse Hattelmalanjärveä ympäröivällä Natura 2000-verkostoon kuuluvalla alueella tehtiin 3 kävellen suoritettua kiertolaskentaa siten, että koko alue tuli katettua riittävällä tarkkuudella. Osittain käytettiin auton apua siirryttäessä laskennan aikana järven länsipuolelta itäpuolelle koska ojien vuoksi koko kohteen kiertäminen jalan kerralla ei ollut mahdollista. Nämä kävellen tehdyt kiertolaskennat suoritettiin 4.5., 11.5. ja 9.6. Näistä 2 viimeistä laskentaa ajoitettiin siten, että myös yöaktiivisten lintujen (rantakanat, kerttuset ym.) havainnointi oli mahdollista.

Näiden laskentojen lisäksi tuloksiin on kerätty BirdLife Suomen ylläpitämästä Tiira-järjestelmästä havainnot sellaisten lajien osalta, joita laskennoissa ei havaittu tai havaittujen yksilöiden lukumäärissä oli puutteita. Lisäksi inventoinnin suorittaja Ari Lehtinen on kerännyt puhelimitse suoraan tietyiltä alueella paljon retkeilleiltä havainnot tietyistä lajeista.

KEVÄÄN JA ALKUKESÄN 2017 SÄÄSTÄ

Huhti-, touko- ja kesäkuu 2017 olivat selvästi keskimääräistä kylmempiä. Varsinkin yölämpötilat alkoivat nousta reilusti plusasteiden puolelle vasta toukokuun lopulla. Myös sateisia päiviä oli paljon, hellepäiviä ei yhtään. Tämä aiheutti sen, että esim. monien vesilintujen poikueet tuhoutuivat ja poikastuotto jäi heikoksi. Kesäkuun alun kylmät ja sateiset säät vaikuttivat myös monen varpuslinnun poikastuottoa heikentävästi ja poikueet jäivät ravintopulan vuoksi pieniksi.

Tämä aiheutti sen, että monet linnut tekivät ensimmäisen tuhoutuneen poikueen tilalle uusintapesueen ja tiettyjen vesilintujen aivan keskenkasvuisia poikueita havaittiin vielä elokuun alkupuolella.

LASKENTOJEN TULOKSET TODETUN PESIMÄLINNUSTON OSALTA

Seuraavassa taulukossa on esitetty vuoden 2017 laskentojen tulokset pesimälajiston osalta valmiiksi tulkittujen parimäärien osalta. Kaikkein yleisimpien varpuslintujen osalta pesivien parien määrästä on annettu parimääräarvio, jonka väliin pesivän kannan suuruus alueella asettuu.

Alkuperäiset havainnot laskennoittain käyvät ilmi liitteinä olevista Exel-taulukoista (liitteet 1-2). Taulukon otsakkeen "Status" alla on mainittu, kuuluuko laji Euroopan Unionin lintudirektiivin liitteen Ia lajeihin (Dir) ja mikä on lajin Suomen lajien uhanalaisuusarvioinnissa 2015 esitetty uhanalaisuusluokka (NT/VU/EN/CR). Uhanalaisuusluokat on selvitetty erillisessä liitteessä (liite 3) raportin lopussa.

<u>LAJI</u>	<u>STATUS</u>	<u>PARIMÄÄRÄ</u>	<u>MUUTA</u>
Laulujoutsen	Dir	1	6 poikasta
Tavi		6	
Sinisorsa		9	
Telkkä		5-9	runsaasti sulkivia
Fasaani		3-5	
Härkälintu		7	väh. yht. 6 poikasta (21.6.)
Nuolihaukka		1	
Luhtakana		1-2	
Ruisräikkä	Dir	1	
Nokikana	EN	6-9	väh. yht. 12 poikasta (21.6.)
Kurki	Dir	2	1+2 poikasta
Töyhtöhyyppä		2	reuna-alueella
Taivaanvuohi	VU	5-6	
Lehtokurppa		1	
Kuovi	NT	1	
Metsäviklo		2	

Naurulokki	VU	3	vain 2 poikasta lentoon
Kalatiira	Dir	1	useita saalistelevia
Sepelkyyhky		4-6	
Käki		1	k Ä + n p
Lehtopöllö		1	k Ä + 1 p päiväpiilossa
Sarvipöllö		1	1 p päiväpiilossa
Käenpiika		0-1	9.6. k p Ä
Harmaapäätikka	Dir	1	
Käpytikka		1	mm. lentopoikue
Pikkutikka		1	
Kiuru		3	reuna-alueella
Metsäkirvinen		3-4	
Niittykirvinen	NT	4-6	
Västäräkki		2-3	
Peukaloinen		1	
Rautiainen		3-4	
Punarinta		5-10	
Satakieli		0-1	
Leppälintu		1	
Pensastasku		2	
Mustarastas		4-6	
Räkättirastas		8-12	
Laulurastas		2-4	
Punakylkirastas		8-12	
Ruokokerttunen		13-20	
Viitakerttunen		0-1	
Kultarinta		1-2	
Hernekerttu		3-5	
Pensaskerttu		5-8	

Lehtokerttu		1	
Mustapääkerttu		2-4	
Sirittäjä		2	
Tiltalti		0-1	
Pajulintu		15-25	
Hippiäinen		1-2	
Harmaasieppo		2-3	
Kirjosieppo		4-6	
Kuusitiainen		1-2	
Sinitiainen		4-7	
Talitiainen		5-8	
Puukiipijä		1	
Närhi		1	
Harakka		2-3	
Varis		4-5	
Kottarainen		1	Pesä luonnonkolossa
Peippo		15-25	
Viherpeippo	VU	3-4	
Vihervarpunen		2-3	
Punavarpunen	NT	1-2	
Keltasirkku		4-6	Osin reuna-alueella
Pajusirkku	VU	15-20	

TULOSTEN TULKINTAA PESIMÄLINNUSTON OSALTA

Hieman alle 70 pesivää lintulajia tutkimusalueelta osoittaa sen, että kohteella on merkittävää ALUEELLISTA arvoa linnuston kannalta. Hattelmalanjärven alueen arvokkaimpia pesimälajeja ovat tietysti uhanalaiset lajit sekä EU:n lintudirektiivin lajit. Ehkäpä kuitenkin voidaan nostaa kaksi kosteikkoalueiden ilmentäjälajia, jotka ovat erityisen arvokkaita suhteutettuna Kanta-Hämeen muiden kosteikkokohteiden lajistoon. Ensimmäinen niistä on NOKIKANA (*Fulica atra*), joita Hattelmalanjärvellä pesi 6-9 paria saaden vähintään 12 poikasta. Laji on valtakunnallisen

uhanalaisuusluokituksen mukaan erittäin uhanalainen (EN). Laji nousi uusimmassa, vuoden 2015 lajien uhanalaisuustarkastelussa suoraan elinvoimaisista erittäin uhanalaiseksi eli tämä kuvaa lajin syvää ja nopeaa taantumaa Suomen pesimälajistossa.

Toinen merkittävä pesimälaji Hattelmalanjärvellä on TAIVAANVUOHI (*Gallinago gallinago*), jota tavattiin kohteella 5-6 paria. Se kuuluu uhanalaisuusluokituksessa vaarantuneiden (VU) lajien listalle mutta on nimenomaan Kanta-Hämeessä vähentynyt nopeasti eri kosteikkokohteilta. Useimmilla kohteilla, joissa sitä edelleen tavataan, on soidintavien koiraiden määrä vain 1-2 yksilöä, Hattelmalanjärvellä 11.5.2017 samanaikaisesti 6 soidintavaa koirasta.

Kolmas laji, joka on tyypillinen nimenomaan Hattelmalanjärvelle, on HÄRKÄLINTU (*Podiceps grisegena*). Niitä pesi Hattelmalanjärvellä 7 paria, joka on kohteen pinta-alaan suhteutettuna lajin Kanta-Hämeen taajin kanta ja samalla Kanta-Hämeen läntisin näin suuri pesimäpopulaatio. Ainakin 4 pesivistä pareista sai myös poikaset kasvatettua lentokykyisiksi. Hämeenlinnan Hauhon selkävesiltä löytyy enemmän pesiviä pareja mutta vesistöaluekin on huomattavasti laajempi.

MUUTONAIKAINEN KOHTEELLA LEVÄHTÄVÄ LAJISTO

Hattelmalanjärvi on myös kohtalaisen hyvä vesilintujen muutonaikainen levähdys- ja ruokailukohde. Erittäin uhanalaiset (EN) PUNASOTKA (*Aythya ferina*) sekä TUKKASOTKA (*Aythya fuligula*) käyttävät kohdetta säännöllisesti huhti-toukokuussa. Tukkasotkia havaittiin enimmillään 24 yksilöä (25.4.). Kyseiset lajit ovat aiemmin kuuluneet Hattelmalanjärven pesimälajistoon ja jos kohteelle saisi kunnostustoimin palautettu naurukolonian pesimään niin myös puna- ja tukkasotka saattaisivat palata pesimälajistoon.

Myös TELKKIÄ (*Bucephala clangula*) levähtää kohteella säännöllisesti ja ne käyttävät sitä myös sulkimipaikkanaan ennen syysmuutolle lähtöä.

Myös kahlaajalintuja levähtää kohteella pieniä määriä toukokuussa mutta koska Hattelmalanjärvellä ei ole lietepintaisia alueita, jotka soveltuisivat kahlaajien ravinnonhankintaan niin kohde ei ole merkittävä muutonaikainen kohde kahlaajalinnuille.

Varpuslinnuista ainakin metsä- ja niittykirvinen sekä keltävästäräkki käyttivät Hattelmalanjärven luhta-alueita muutonaikaiseen ravinnonhankintaan.

KOHDETTA SÄÄNNÖLLESTI RAVINNONHANKINTAAN KÄYTTÄVÄT LAJIT

Petolinnuista Hattelmalanjärveä säännöllisesti ravinnon hankinnassaan käyttävät mm. SÄÄKSI (*Pandion haliaetus*) sekä RUSKOSUOHAUKKA (*Circus aeruginosus*). Molemmat lajit kuuluvat EU:n lintudirektiivin liitteen I lajeihin ja valtakunnallisessa uhanalaisuusluokituksessa kuuluvat luokkaan elinvoimaiset (LC). Sääksiä kohteella käy kalassa vähintään kahdelta pesältä, jotka sijaitsevat jossain Alajärven ympäristössä koska sääkset lähtevät saaliin saatuaan kuljettamaan niitä itään päin. Hattelmalanjärvellä saalistavat ruskosuohaukat pesivät todennäköisesti Miemalanselällä.

Lokkilinnuista Hattelmalanjärvellä käyvät säännöllisesti ravinnon hankinnassa NAURU- ja KALALOKIT sekä KALATIIRAT. Nämä linnut pesivät suurimmalta osin Hämeenlinnan ruutukaava-alueen kerrostalojen katoilla jonne ne ovat joutuneet siirtymään, kun luontaiset pesimäpaikat, mm. Virvelin tekosaari, on tuhottu ihmisen toimesta.

Hattelmalanjärvellä on kohtalaisen runsas oma hyönteisfaunansa. Hyönteisten parveillessa ilmassa TERVA-, HAARA- ja RÄYSTÄSPÄÄSKYT hyödyntävät kohdetta usein ravinnonhankinnassaan varsinkin matalapaineiden ja hieman sateisten säiden vallitessa. Kohteella saalistavat tervapääskyt pesivät varmaankin Hämeenlinnan keskustan alueen rakennuksissa ja parhaimmillaan niitä saattaa risteillä järven yllä kymmeniä yksilöitä kerralla.

HATTELMALANJÄRVEN KUNNOSTUSTARPEET LINNUSTOSELVITYKSEN PERUSTEELLA

Hattelmalanjärven linnustollista arvoa pystytään lisäämään tietyillä kunnostustoimilla, joista seuraavassa oleellisemmat. Kunnostustoimien kohdentamista esitetty myös tämän raportin liitekartassa (karttaliite 2).

1. Harvassa kasvavan pienpuuston (lähinnä riukumaista koivua) poisto luhdalta alueen lounais- ja eteläreunassa lintutornilta kaakkoon.
2. Tekosaarekkeen kaivaminen luhdalle puunpoiston jälkeen. Saarekkeelle paras paikka tornilta kaakkoon. Avovesiväylän leveys vähintään 15 metriä, jotta supikoirat ja ketut eivät ui yli. Kaivettu turve tasoitetaan mahdollisemman matalaksi saarekkeeksi jäävälle alueelle ja osin kaivetun uoman ulkopuolelle. Tarvittaessa kaivumassat kuljetetaan alueelta pois, mikäli ei saada mahtumaan kaivukohteelle. Saarekkeen teko palvelee nimenomaan tarkoitusta saada alueelle palautettua naurulokkikolonia joka taas auttaisi muiden vesilintujen pesintää. Laulujoutsenen vakituinen pesäkumpu tulee jättää kaivetun uoman sisäpuolelle eli muodostuvaan saarekkeeseen.
3. Hattelmalanjärven reuna-alueelle asetetaan linnunpönttöjä telkän ja isokoskelon pesintöjä varten sekä muutama pesälaatikko sorsalinnuille kaivetun saarekkeen alueelle. Myös pikkulinnuille asetettaisiin uusia pönttöjä ainakin tornille johtavan polun alueelle vanhojen jo huonokuntoisten sijalle.
4. Hattelmalanjärvi on Hämeenlinnalaisille tärkeä lähiluontokohde, jota käyttää varsin laaja joukko niin luontokuvauksen harrastajia kuin koululaisia ja päiväkoteja retkikohteenaan. Käyttäjystävällisyyttä pystyttäisiin oleellisesti uusimalla lintutornille johtavat pitkokset ja kosteikon ylittävä silta. Polku kaipaisi myös tiettyihin kohtiin esim. karkeaa kuusihaketta puiden juurien suojaksi. Lintutornin raput vaativat korjausta. Havainnointia tornista pystyttäisiin parantamalla kaatamalla muutamia reunakoivuja tornin pohjoispuolelta, jolloin näkyvyys luoteessa olevalle vesialueelle paranisi.

KÄYTETTYJEN LYHENTEIDEN SELITYKSET

Liikkuminen:	p = paikallinen, m = muuttava
Linnun ikä:	1kv = samana vuonna syntynyt, 2kv = edellisenä vuonna syntynyt
Linnun puku:	pull = untuvapoikanen, juv = nuori, 1. täydellinen puku, ad = vanha
Linnun sukupuoli:	k = koiras, n = naaras, 1/1 = koiras-/naaraspukuinen
Ääntely:	Ä = laulua tai reviiriääntelyä, ä = muuta ääntelyä, esim. varoittelua
Muita:	var = varoittleva, rev = reviiri, pysrev = pysyvä reviiri

KIRJALLISUUS JA VIITTEET

Koskimies P. 1994: Linnuston seuranta ympäristöhallinnon hankkeissa. Ohjeet alueelliseen seurantaan. -Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja – sarja B18.

Gustafsson E., Suoranta A.: Pesivien vesi- ja rantalintujen laskentaohjeet; UKULI 1/2006/Turun lintutieteellinen yhdistys ry.

Tiainen J., Mikkola-Roos M., Below A., Jukarainen A., Lehikoinen A., Lehtiniemi T., Pessa J., Rajasärkkä A., Rintala J., Sirkiä P., Valkama J. 2016: Suomen lajien uhanalaisuus 2015 -- Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus

LIITTEET

Liitteet 1-2 Alkuperäiset havainnot Exel-taulukoissa

Liite 3 Suomen lintujen uhanalaisuusluokitus 2015

Karttaliite 1 Merkittävämpien lajien pesimäpaikat kohteella

Karttaliite 2 Ehdotettujen kunnostuskohteiden sijainti

Hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin LIFE-ohjelmasta.
Aineiston sisältö heijastelee sen tekijöiden näkemyksiä, eikä Euroopan komissio tai EASME ole vastuussa aineiston sisältämien tietojen käytöstä.

